

Muž, čo predvídal množstvo vecí, ktoré sa aj stali

Keď sme sa v redakcii radili, koho by sme zaradili do novembrovej Rodiny a školy na strany, kde predstavujeme osobnosti nášho školstva, kolegyňa prišla s myšlienkou, aby sme našim čitateľom pripomenuli jedinečnú osobnosť doc. PhDr. Miroslava Teofila Bažányho, CSc., jedného z našich medzinárodne najznámejších pedagógov a psychologov. Od myšlienky k skutku nebolo ďaleko, a to napriek tomu, že pán docent nás roku 1998 opustil. Rozhovor s ním sme mali v našom archíve a treba povedať, že je to jeho najrozsiahlejšia výpoveď o školstve, výchove a vzdelávaní.

Pre skôr narodených je jeho meno známe. Pripomíname, že rozhovor vznikol v prvej polovici roku 1990, pár týždňov po Novembri 1989, keď sa Miro (aj keď nakrátko) zapojil do práce skupiny odborných poradcov Ministerstva školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky. Na Slovensko prichádzal s vyše 20-ročnými zahraničnými skúsenosťami z pôsobenia v Organizácii Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO), kde bol expertom na funkčnú alfabetizáciu vo svete. Podieľal na rôznych školských projektoch v 24 krajinách sveta. Pripomeňme si teda nášho „Mira“.

Po dlhých rokoch ste vo svojej rodnej vlasti. Síce iba krátky čas, ale ako odborníkovi vám iste nedá nezhodnotiť vývoj školského systému u nás a trendy v jeho prestavbe.

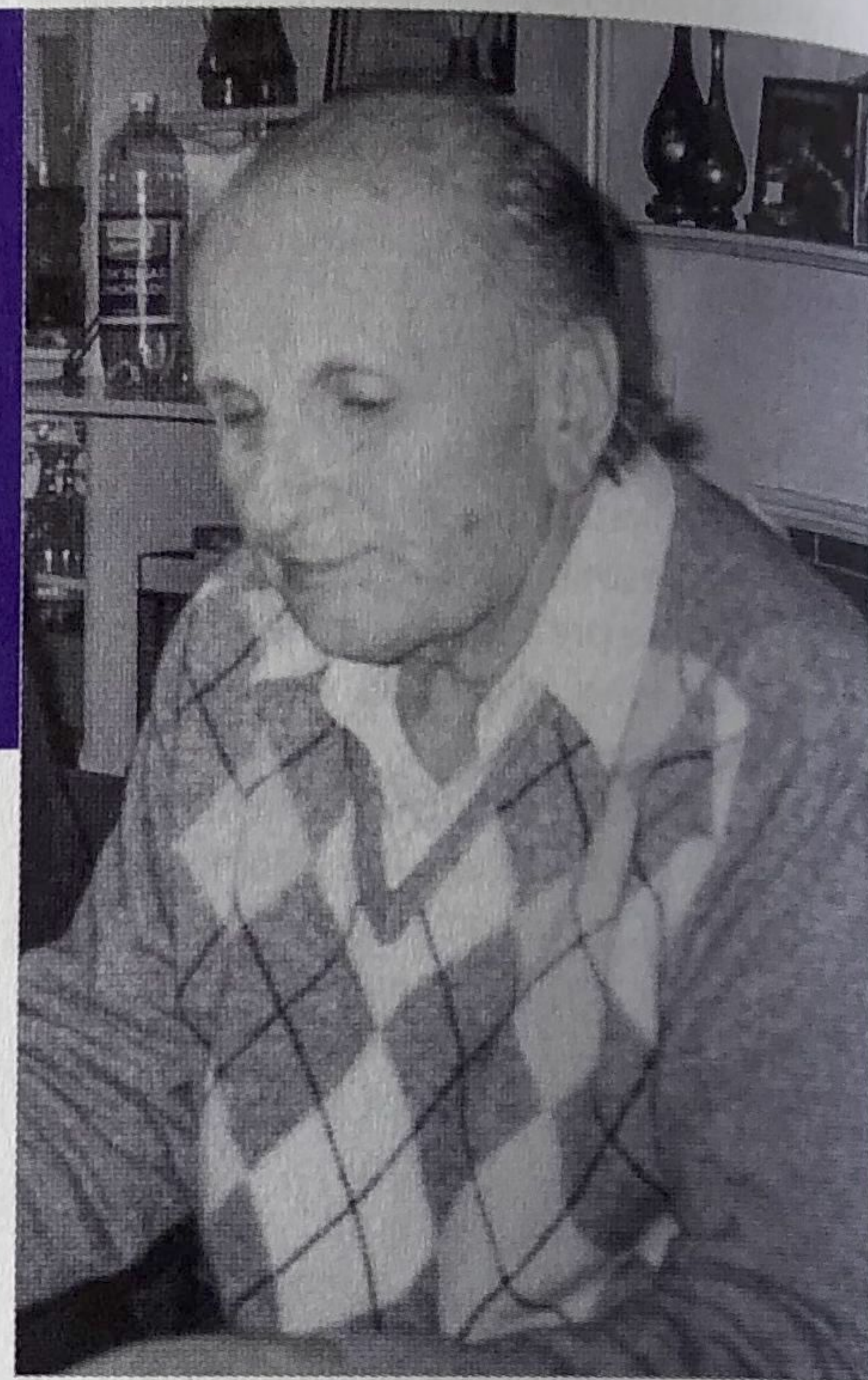
Môj postoj a hodnotenie treba brať, prirodzene, s rezervou. Čo chýba celému tomuto školskému systému z môjho pohľadu? Je to v prvom rade ucelená koncepcia rozvoja. Chýba mi tendencia, kam tento školský systém speje, čo sú jeho strategické ciele, ktoré sleduje. Mám dojem, že doteraz išlo nie o koncepciu prácu, ale viac-menej o odstraňovanie niektorých deformácií, ktoré sa v systéme prejavili. A niekde ide hádam až o látanie dier.

Bez rozvoja koncepcie národného školstva nie je možné zmysluplne pracovať. Základným predpokladom vybudovania koncepcie je cieľ, ktorý chcem dosiahnuť. Ten môže byť definovaný rôznym spôsobom, či už v pojmoch politických, sociálnych, či čisto pedagogických. Avšak budovať koncepciu možno iba za predpokladu, že základné údaje o školstve ako celku sú disponibilné. Tu to nejestvuje. Napríklad – to však nie je chyba školstva, ale celého federálneho vedenia – človek sa tu nemôže dopátrať, aký je hrubý národný dôchodok Slovenska, hrubý domáci produkt Slovenska, rozpočtové ukazovatele sú ťažko použiteľné, pretože niektoré veci sú financované z Prahy, iné z Bratislavy, pričom ide

o rezortnú viackoľajnosť, čo všetko fakticky znemožňuje akúkoľvek ekonomickú analýzu systému. Ťažko zistiť, ako funguje, ako pracuje, ako sa rozvíja, aká je jeho efektívnosť. Bez poznania základných ekonomických ukazovateľov vo finančníctve je ťažké analyzovať, kde sú najväčšie problémy.

Prekvapujú ma aj niektoré iné veci, napríklad diskusia o modeli gymnázia. Bol som prekvapený, že sa začalo uvažovať o budovaní osemtriednych gymnázií, keď prakticky na celom svete sa speje k určitej jednotnej základnej škole, ktorá pripravuje absolventa na voľbu jeho budúcej profesie. Mám dojem, že aj tradičné kapitalistické štáty jednoznačne prijali koncept spoločného výchovno-vzdelávacieho základu pre každé dieťa, pretože si dobre uvedomili, že elitistické systémy, ktoré tam existovali, viedli k tomu, že sa strácal mozgový potenciál detí zo sociálne slabších vrstiev alebo ich celkový psychický vývoj bol akceleračne oneskorený; pritom po tejto zmene dosiahol normu alebo ju aj prekročil.

Ďalší problém, ktorý ma na Slovensku prekvapuje, je nadväznosť jednotlivých stupňov školy. Ja som v mnohých veciach stúpencom Blooma a domnievam sa, že treba predovšetkým jasne definovať profily žiakov jednotlivých stupňov. Je dnes problém povedať, aký je profil absolventa prvého, druhého alebo tretieho stupňa? Ak totiž nedefinujete presne profil, ako potom stanoviť obsah vzdelávania, ako objektivizovať predmety a ich zloženie? Iná vec, ktorá ma tiež prekvapila, bola príprava učiteľov. Navštívil som viaceré školy, sedel som na vyučovacích hodinách, bol som na pedagogickej fakulte a zistil som, že my v podstate nepripravujeme učiteľa ako komplexného výchovno-vzdelávacieho činiteľa, ale v prevažnej miere iba ako didaktika. Zdá sa mi, že formovanie osobnosti je ponechané bokom a hlavný dôraz sa kladie na absorbovanie vedomostí žiakom, a to akýmkoľvek spôsobom. V dôsledku toho sa z našej školy zákonite vytráca napríklad taká dôležitá vec,

akou je formovanie národného povedomia, národnej hrdosti. Táto otázka sa nedá riešiť zavedením občianskej náuky. To sú atribúty, ktoré sa musia prelínať celým procesom práce každého učiteľa, bez ohľadu na aprobačný predmet. S tým súvisí ďalší málo pochopiteľný fakt, že v našom systéme máme učiteľa a vychovávateľa. Som presvedčený, že je to nelogické, pretože učiteľ musí byť aj vychovávateľom a vychovávateľ aj učiteľom. Mám dojem, že tu ide o málo rozumné byrokratické rozdelenie ich úloh.

Stretli ste sa už s radom odborníkov, ale aj učiteľov zo škôl. Aký je podľa vás náš učiteľ?

Ak môžem porovnávať s inými krajinami, nie sme na tom s učiteľstvom zle. Isté zmeny v práci, ale najmä v príprave sú však nevyhnutné. Som presvedčený, že výchovná činnosť má mať kontinuálny charakter, má byť pokračovaním denného režimu, na vyučovanie v škole musia bezpodmienečne nadväzovať ďalšie kultivačné aktivity. Povedal by som, že sa mýlia tí, ktorí ma presvedčovali, že mimoškolská činnosť v našich školách je dostatočne rozvinutá.

Pozorujem tiež, že u nás sa plánujú rôzne experimenty s učebnými osnovami, s tým, že v niektorých školách sa bude vyučovať podľa zahraničných školských systémov. Veľa sa hovorí o súkromných školách, ktoré by mali mať možnosť modifikovať používané učebné osnovy, hovorí sa o veľkom počte voliteľných predmetov. Chcem povedať, že v celej západ-

nej Európe je tendencia používať všade jednotný učebný plán, ktorý sa dodržiava v každej škole, bez ohľadu na to, či je súkromná, či štátna. Nie je preto účelné automaticky prenášať do školského systému prvky zo zahraničia, ktoré možno vyhovujú v štáte, odkiaľ pochádzajú. Tam mali možno úspech, ale otázne je, či ich prebratie bude osožné nám. Pripadá mi to tak trochu ako opičenie sa, chcieť byť rýchlo svetovým.

Vráťme sa ešte k pôvodnej otázke. Je viditeľnejší rozdiel medzi učiteľom u nás a vo vyspelých krajinách?

Rozdiel je vari v tom, že aj v krajinách, kde dochádza k silnému znižovaniu štátneho rozpočtu najmä v sociálnom sektore, žiaden systém nepripustí, aby priemerná úroveň platov učiteľov poklesla pod úroveň ostatných porovnateľných kategórií pracovníkov. Pomôžem si príkladom z Anglicka. Dnes tam chýba až osemtisíc učiteľov. Ako na to reaguje vláda? Na jednej strane sa snažia pritiahnúť späť do školských služieb ženy z domácnosti, ktoré kedysi boli učiteľkami. Iný krok smeruje k lanáreniu učiteľov z Holandska a Nemecka. A dôležitým opatrením je, že posledné dva-tri roky dochádza k systematickému zvyšovaniu platov učiteľov, a to nad mieru inflácie. Základný rozdiel medzi učiteľom na Slovensku a inde teda vidím v zabezpečení sociálno-materiálnych podmienok jeho práce.

V Bratislave som sa napríklad stretol s učiteľkami, ktorých bolo osem na jednej izbe. Takto bývali dva roky, pričom pridelenie bytu bolo v nedohľadne. Ak teda chceme dobrého učiteľa, musíme mu na to vytvoriť základné predpoklady.

Už som spomenul, na Slovensku je chybou, že učitelia sú pripravovaní skôr ako didaktici, a nie ako komplexní odborníci schopní svojím príkladom a najmä myslením strhnúť zverených žiacky kolektív. V zahraničí sa stále viac kladie dôraz na formovanie osobnosti mladých ľudí. Ak zoberieme napríklad francúzsky systém, ktorý je silne meritokratický, v rámci neho je rozhodujúce zvládnuť požiadavky školy, ktoré sú niekedy také zatažujúce, že nejde ani tak o to zistiť, či sú žiaci schopní zvládnuť látku, ale či sú schopní zvládnuť stres. Prejavuje sa to najmä v príprave žiakov, ktorí končia maturitou a pripravujú sa na veľké francúzske univerzity. Nemožno sa čudovať, že absolventi týchto škôl, ktorí odchádzajú do ekonomickej sféry, sú ľudia, ktorých nájdete vo všetkých riadiacich funkciách. Sú jednoducho pripravení tak na politický, ako aj sociálny stres, ktorý vo vedúcich funkciách musia zvládnuť. Z toho vidno, že v škole nie je dôležitá len poznatková zložka, ale aj zložka osobnostná.

Cieľom našich politikov je hľadať model školskej sústavy, ktorý by akceptoval aj pozitívne poznatky zo zahraničia. Aká je podľa vás najvhodnejšia cesta v tejto oblasti?

Pokiaľ ide o mňa, som proti preberaniu akýchkoľvek modelov. Mám dojem, že modely majú význam len na komparatívne účely. Veľmi dlho som pracoval v rozvojových krajinách a kdekolvek som prišiel, našiel som modifikáciu školského systému štátu, pod ktorého správou daná krajina bola. Tieto systémy však všetky skrachovali, pretože nezodpovedali ekonomickým a sociálnym podmienkam tej-ktorej krajiny vzhľadom na stupeň jej vývoja. Samozrejme, väčšinou šlo o nedemokratické krajiny, ovládané elitami, ktoré sa identifikovali skôr s cudzím ako s vlastným národným. Keď som sa teda dostal niekde do úlohy pomáhať budovať systém školstva v rozvojovej krajine, snažil som sa v prvom rade zistiť, aké výchovné a vzdelávacie metódy v tejto krajine existovali, než tam prišiel kolonizátor, ktorý im začal prinášať európsku kultúru, teda aj európske školstvo. Školský systém vo väčšine prípadov tak, ako bol prebratý, nezodpovedal mentalite tej-ktorej krajiny, bol s ňou v konfliktе.

Ako hodnotíte reakciu našej školskej sústavy na trhovú mechanizmus, ktorý je v mnohých smeroch determinantom práce školy?

Mám dojem, že slovenské školstvo tento moment stále nedoceňuje a ide zotrvačnosťou v šlapajach predchádzajúcich rokov. Zoberme si napríklad problém učebných a študijných odborov. Mňa osobne prekvapuje úžasná špecializácia stredných a vysokých škôl na Slovensku. Trend modernej pedagogiky smeruje k dosiahnutiu čo možno najuniverzálnejšieho vzdelania, ktoré umožňuje absolventovi voľnejšie uplatnenie. U nás som napríklad zistil, že na SVŠT nútia žiakov, aby sa už v prvom ročníku špecializovali na jednotlivé katedry. To považujem za veľký omyl, pretože v trhovom mechanizme, trhovom hospodárstve nikto dopredu nevie, ako bude priemysel reagovať na trh, čo sa udeje v technológiách. Prudká technologická zmena, rast nových poznatkov

môže absolventa takto úzko profilovaného štúdia postaviť obrazne povedané do ofsajdu. Okrem toho sa veľmi rýchlo mení organizácia práce, čiže z tohto hľadiska je nevyhnutná versatilita. Špecializácia by sa mala uskutočňovať až v praxi. Mám pocit, že niektorí ľudia u nás si predstavovali a možno ešte dodnes predstavujú, že čím vyššia špecializácia, tým lepšie. Omyl, trhovú mechanizmus si vyžaduje pravý opak.

Vráťme sa ešte k porovnaniu školstva u nás a v zahraničí. V čom sa školské systémy líšia?

Mám dojem, že na Slovensku existuje problém celkovej dôstojnosti učiteľského povolania. Keď som sa rozprával s rodičmi školopovinných detí, do počul som sa aj o úplne nepochopiteľných reakciách učiteľov voči žiakom. Počul som napríklad o učiteľke, ktorá roztrhala dieťaťu zošit len preto, že čosi malo byť väčšie a dieťa to nakreslilo menšie, alebo o učiteľke, ktorá po príchode do triedy povie: Dnes tu budete sedieť ticho, nikto sa ani nepohne... To je pedagogicky neprijateľné. Pravdaže, takéto reakcie môžu súvisieť aj s inými vecami, napríklad s tým, ako je organizovaný celkový život školy. Táto spoločnosť sa dnes učí demokracii, hovorí sa o rušení starých štruktúr, avšak ťažko si možno predstaviť niekde inde vo svete, že učiteľ, ktorý má trojročnú pedagogickú prax, je zrazu zvolený za riaditeľa školy. To je nepredstaviteľný hazard. Byť riaditeľom totiž znamená aj bude znamenať, že to musí byť dobrý pedagóg a zároveň aj dobrý manažér, dobrý ekonóm. Na to treba mať skúsenosti a solídnu prípravu. Mám dojem, že na Slovensku sa speje k akejsi falošnej demokracii. Reakcia ja pán – ty pán neexistuje ani v tom najmiernejšom kapitalizme či trhovom mechanizme. Tam je vždy niekto, kto dáva jasný, striktný príkaz na základe svojej funkcie a kvalifikácie.

Niektorí riaditelia, s ktorými som hovoril, si tiež sťažovali na papierovú vojnu. Mohol by som uviesť príklady z rozvojových krajín, kde odbúrali akékoľvek zbytočné papierovanie a riaditeľovi ponechali voľnosť, okrem poskytovania základných informácií, ktoré potrebuje školská správa, aby mohla proces sledovať a riadiť.

Celková štruktúra riadenia školy na Slovensku by sa možno mohla obohatiť o jeden z progresívnych prvkov anglosaských krajín – v ich modeli má dôležité miesto školská rada. Tá je zložená z riaditeľa školy, zo zástupcu učiteľov, zástupcov rodičov, ale súčasne sú v nej dvaja-traja priemyselníci, podnikatelia, obchodníci, ktorí na jednej strane spájajú školu s reálnym životom obce, mesta, štvrte a na strane druhej sú akýmisi inšpirátormi v tom, ako môže škola doplniť svoje materiálne a finančné prostriedky. Táto vec by našej škole hádam pomohla. Práca rodičovských združení u nás sa mi totiž javí ako dosť povrchná, pretože chýba hlbšia zainteresovanosť komunity na

Pri duševných pohyboch hlavným kolieskom je vôľa; závažiami, ktoré ju poháňajú, sú žiadosti a náklonnosti, ktoré vôľu nakláňajú sem-tam. Zámkou, otvárajúcou a zatvárajúcou pohyb, je rozum, ktorý rozmeriava a určuje, čo, kde a až pokiaľ treba prijímať a čomu vyhybať. Ostatné pohyby duše sú menšie, stá kolieska, ktoré idú za pohybom hlavného kolesa.

Ján Amos Komenský

práci a výsledkoch školy. Ja napríklad bývam v Petržalke vedľa jednej základnej školy, ktorá má kapacitu sedemsto žiakov, ale chodí ich do nej tisícov. Pri škole je nádherné športové ihrisko, ale zvyčajne na ňom ani v pekné dni nikto nebýva. Je takmer absolútne nevyužitá... Pokiaľ sa nepodarí školu úzko napojiť na spoločnosť, v ktorom žije, nič podstatnejšie sa na jej charaktere nepodarí zmeniť.

Domnievam sa, že budovať školský systém treba v spätosti a nadväznosti na sociálne a ekonomické zmeny v spoločnosti, všeobecné trendy je možné vydedukovať. O niektorých som už hovoril, je to univerzálnosť, versatilita uplatnenia vedomostí a znalostí, mimoriadna adaptabilita vypestovaná u človeka a podobne. Na druhej strane je tu otázka samotného výchovno-vzdelávacieho procesu. Dnes ani najlepšie školské systémy, ktoré som videl, nestoja na memorizácii učiva, nestavajú na absorpcii poznatku, ale najmä na jeho hľadani. Žiak sa má dostať k poznatku vlastným uvažovaním, experimentovaním. Na britskom systéme sa mi páči, ako učiteľ stimuluje žiaka, aby sa sám dopracoval k poznatku, ktorý sa vzápätí učí zapísať graficky, ale i to, ako tento poznatok uplatniť v živote, v praxi. Žiak si pritom musí uvedomiť, že ten-ktorý poznatok má funkčnosť v jeho prenose do praxe, že nie je samoúčelný. Musí si uvedomiť, že každý poznatok má svoju projekciu v ekonomike, hospodárstve či niekde inde.

Precestovali ste celý rad krajín. Aká je vzdelanostná úroveň Slovákov v porovnaní so svetom?

Keď som sa po rokoch vrátil na Slovensko, začal som, samozrejme, navštevovať všetkých príbuzných a známych, ktorých som dlho nevidel. Takto som sa dostal i na vidiek. Najviac ma prekvapilo, ako sa naše dediny dobudovali, ako vyrástli. Poschodové domy, kúpeľňa hore, kúpeľňa dole, spálne, balkóny. Čo ma však najviac zarazilo, že v týchto vilách chýba kniha. Sem-tam sa nájde nejaký časopis, z času na čas noviny. Keď som sa pýtal ľudí na túto vec, zvyčajne mi odpovedali – pre nás bolo prvoradým záujmom niekde bývať. Ako je však takýto človek potom spätý s kultúrnym životom? Mám dojem, že kultúra na Slovensku, to je Bratislava, Košice, sem-tam nejaké ďalšie mesto, ale inak je to dosť zlé. Spytoval som sa po dedinách, či tam majú hudobný krúžok, spevokol... Nie! V celom rade dedín – a podľa mňa je ich väčšina – je stav takýto. Zdá sa mi teda, že náš človek nezaostáva za svetom v poznatkoch, ako skôr v celkovej kultúrnosti.

Akú úlohu môže pri náprave takýchto nedostatkov zohrať učiteľ?

Pamätám sa ešte na mojich učiteľov. Každý z nich ovládal hru na nejakom hudobnom nástroji. Boli to hudobníci, speváci, výtvarníci, herci... Dnes? Málokto vie na čomsi zahrať. Keď si zoberiete staré ochotnícke divadlo, učiteľ

vedel nielen organizovať súbor, ale ho aj režírovať, vedel dirigovať spevokol, kapelu.

Niekde sme v tomto smere urobili a robíme chybu. Máme pár umeleckých škôl a tie ostatné akoby sa spoliehali na ich prácu. Pravdepodobne sa treba vrátiť k otázke, ako škola a učiteľ prispieva k rozvoju určitých kultúrno-estetických vlastností. V Anglicku máte napríklad v každej škole – a na väčších školách zvlášť – rôzne orchestre zložené len zo zvoncov či z píšťal, rôzne spevokoly, madrigalové súbory, hudobné kvarteta a podobne. To platí aj pre vysoké školy. V tomto smere teda dosť zaostávame a tu je, myslím, priestor, kde by učiteľ mohol najviac pomôcť spoločnosti pri jej celkovej kultivácii.

Aký význam sa pripisuje vzdelaniu vo svete a ako z tohto porovnania vychádzame?

V minulosti boli v tejto spoločnosti dominantné politické kritériá hodnotenia ľudí a tie boli nadradené kritériám odborným. V dôsledku toho každý človek mohol robiť takmer všetko, pokiaľ mu to strana dovolila. Západná spoločnosť – školský systém nevynímajúc – vedie ľudí k vynaliezavosti, podnikavosti, rozmyšľaniu, snahe uplatniť sa. Motorom v Spojených štátoch je dolár. Motorom v iných krajinách je spoločenská prestíž, ktorá hrá značnú úlohu a libru či frank prináša v tejto súvislosti. Avšak otázka odbornosti je vždy kľúčová. A dopĺňajú ju ďalšie charakteristiky – schopnosť vedieť rozmyšľať, vedieť analyzovať situáciu, vedieť kombinovať všetky činitele, ktoré determinujú človeka. Odbornosť hrá v celkovej kariére človeka rozhodujúcu úlohu. Je charakteristické, že aj synkovia fabrikantov zvyčajne začínajú od piky. Rozhodujúce teda je, kto čo vie a s akým celkovým nasadením to vie uplatniť.

Zoberte si napríklad politické strany. Som presvedčený, že časy takzvaných čistých politikov sú preč. Za politickým vedením, ktoré vyrástlo z vôle politikov, dnes stojí káder odborníkov, ktorí dokážu ku všetkému zaujať veľmi kompetentné stanoviská, vedia analyzovať situáciu, pomáhajú politikom formovať v politických programoch odborné zámery. V tejto súvislosti človek na Slovensku vidí akýsi politický mantinelizmus, pričom jednotlivé strany, keďže nemajú v pozadí silné tímy odborníkov, menia svoje stanoviská a názory zo dňa na deň.

A ešte jednu poznámku mám k ponímaniu Západu našimi ľuďmi. Keď tam cestujú, všimajú si prevažne iba plné obchody, elegantné autá a rozžiarené ulice. Ja by som im odporúčal, aby sa šli pozrieť aj inde, napríklad na rodiny, ktoré musia žiť v jednej izbe na ubytovniach. Všimnúť by si mali aj stovky a tisíce mladých, ktorí sa túlajú po uliciach Londýna či Berlína, ktorí spia v metre, žobrujú. Mám dojem, že naši ľudia sú oklamaní pozlátkou a nevedomujú si, že v tomto svete existujú veľmi priepastné sociálne rozdiely.

Čo vie Európa či svet o Slovensku a Slovákoch?

Keď som prišiel do UNESCO, každý sa ma pri rozhovore spytoval, odkiaľ som. Keď som povedal, že z Československa, zvyčajne každý dodal – vy ste teda zo strednej Európy, ste Čech. Trvalo mi takmer štyri roky, kým som všetkých ľudí v UNESCO presvedčil, že ja nie som Čech, ale Slovák. Osobne som písal niekoľko listov riaditeľovi BBC, a robili to aj iní Slováci, lebo napríklad keď hralo naše futbalové mužstvo v Paríži, komentátor komentoval zápas ako súboj Čechov s domácou reprezentáciou. V týchto krajinách jestvuje akási laxnosť. Ľahšie je totiž vypovedať jednoslabičné slovo Czech ako dvojslabičné slovo Slovak. Pravda, čosi sa traduje aj z prvej republiky, ale aj zo súčasnosti. Keď totiž naša veľvyslankyňa vo Washingtone hovorí o českom štáte, potom sa niet čo čudovať dezinformáciám Západu o Slovensku. Ak by sa to stalo v inej krajine, takáto veľvyslankyňa by bola okamžite odvolaná.

Čo ma však v zahraničí veľmi prekvapilo, to je ľahká asimilovateľnosť Slovákov. Viním z toho sčasti aj školský systém, ktorí zatiaľ nie je schopný utvoriť v našich ľuďoch dôstojnosť, hrdosť na to, že patríme k určitému národu. Raz obdivujeme Východ, raz Západ, ale nikdy sa neobdivuje to, čo je naozaj naše, na čo máme byť v prvom rade hrdí. Kedysi sa národné zakrývalo internacionalizmom, dnes je to kozmopolitizmus. Oba tieto extrémny podryvajú zdroje našej národnej kultúry, príslušnosti k nej. Tu nejde o nacionalizmus, ale prirodzenú národnú dôstojnosť, ktorú musí škola dieťaťu nejakým spôsobom vštepiť. Keď to nerobí, neplní jednu zo svojich hlavných úloh.

Ako vyzerá personálna politika v školstve západných krajín?

V prvom rade tam jestvuje takmer všade funkčný, i keď nepísaný model kariéry človeka. Už som spomínal riaditeľov škôl – na Západe nie je z princípu možné, aby sa ním stal niekto, kto má iba trojročnú prax. Každý učiteľ je vo svojej práci permanentne sledovaný inšpektorským zborom. Tieto zbory sú silným nástrojom hodnotenia celého školského systému. Inšpektor v tomto ponímaní nie je kontrolór, justičný či iný orgán. Je to človek, ktorý má za úlohu pri návšteve školy hodnotiť túto inštitúciu celkovo vrátane konkrétnych učiteľov. Ak ten-ktorý učiteľ dosahuje veľmi dobré výsledky, existujú rôzne postgraduálne školenia, ktorých absolvovanie mu umožní stať sa vedúcim metodické skupiny učiteľov. Obdobne je možné v prípade dobrých výsledkov postúpiť na post zástupcu riaditeľa školy i na miesto riaditeľa školy. Avšak tu už má čo povedať aj školská správa... Na ceste k riaditeľskému miestu nemôže uchádzač oň preskočiť niektorý zo spomenutých medzistupňov. Ak sa to predsa len stane, ide o mimoriadnu vec, aj to zvyčajne v súkromnom školstve... Kedysi

takáto stabilita administratívneho aparátu existovala aj v Československu. Politická príslušnosť nehrala v tejto otázke rolu.

Obdobný postupový kľúč platí aj pre oblasť štátnej správy v školstve. Pracovníkom štátnej správy štátneho orgánu sa človek môže stať na základe konkurzu, pričom na začiatok, keď ešte nemá definitívu, sa stáva ad-junktom. Definitívu dostáva až po odskúšaní, na základe ktorého potom absolvuje viaceré školenia a kurzy.

Napríklad na britskom ministerstve školstva bežne nájdete v najvyšších funkciách ľudí, ktorí sa tam dostali postupne, od najnižšieho článku, teda z miesta učiteľa. Samozrejme, tu ide o stabilný orgán, a orgány štátnej správy takými musia byť. Človek, ktorý tam pracuje, má istotu, že sa mu nemôže stať nič ani v prípade, že povie názor, ktorý protirečí názoru toho-ktorého politického predsta-

vitela. V dobrých politických systémoch to politický predstaviteľ obyčajne rešpektuje, i keď s tým nemusí súhlasiť. Prosto vidí aj inú alternatívu, ktorá mu je prezentovaná v inom názore. Zásadou však je, že zamestnanec musí slúžiť orgánu štátnej správy, v rámci ktorého pracuje, podľa svojho najlepšieho svedomia a vedomia.

Možno predvídať, aký dopad bude mať trhovú mechanizmus na naše školstvo?

Myslím si, že do určitej miery áno. Rezort školstva môže napríklad postihnúť strata najkvalitnejších kádrov, pretože rôzne súkromné firmy im budú schopné platiť lepšie. Tomu treba predchádzať už teraz. Bolo by dobré, keby sa situácia v rezorte posúdila z tohto hľadiska.

Iste tiež vzrastie nezamestnanosť. Bude potrebné preškolovať celý rad ľudí. Školstva

sa táto otázka bytostne dotýka, pretože si treba klásť otázku, ako túto úlohu zabezpečiť, ako využiť naše školské kapacity. A to už je aj otázka informácií a prognóz.

Nebezpečenstvo, že z rezortu odídu najlepší ľudia, je tiež dosť veľké. Treba urobiť opatrenia, ako tomu zamedziť. To nie je len otázka platov, ale aj bytov, sociálneho zabezpečenia, celkového postavenia školstva v spoločnosti.

Na problémy a situáciu v školstve sa treba pozeráť z dlhšieho historického pohľadu. Mám taký dojem, že tu sa chce všetko zmeniť naraz. To nie je najšťastnejšie, pretože všetko si vyžaduje svoj čas. Každú zmenu do školstva, ale aj inde, je potrebné dobre si premyslieť a na čo sa nesmie najmä zabudnúť – treba vidieť náklady, čo každá zmena prináša.

Za rozhovor ďakuje **Lubomír Pajtinka**

AKO MIRO BAZÁNY V AFRIKE HLADAL ŠKOLU...

Učiteľ býval v dávnej minulosti hlavným radcom kmeňového náčelníka. Ved' kto mu mohol lepšie poradiť?

Učiteľ mal v kmeni mimoriadne postavenie, lebo už predkovia vedeli, že vôl je nebezpečný spredu, kôň zozadu, ale hlupák zo všetkých strán. Vzdelanie ľudí poľudšťovalo. Samozrejme, niektorí vedci prišli s teóriou, že ľudí poľudšťila práca. My máme iné vysvetlenie – prsty v tom mali učители.

Isté je, že kmene, ktoré mali dobrých učiteľov, napredovali rýchlejšie – naučili sa lepšie loviť, mali viac mäsa, dokonca sa naučili chovať zvieratá pri svojich obydlích a o potravu mali postarané po celý rok. Začali využívať silu zvierat, zapriahli ich do poľnohospodárskych prác, psa naučili loviť, mačku chytať myši... Dokázali robiť krajšiu keramiky, naučili sa lepšie handlovať pri obchodovaní a na trhoviskách. A naučili sa vyrábať a vymýšľať praktické veci a pomôcky pre svoj každodenný život. To všetko bola zásluha učiteľov, ktorí pohli mozgom prvých ľudí.

Učители učili ľudí najmä praktické veci. Postupne sa rozsah informácií rozširoval. Bolo treba ďalších učiteľov, ktorí začali vedomosti kategorizovať. Spočiatku sa vyučovalo iba vtedy, keď bolo pekné počasie. O tom, kde asi bola umiestnená škola, hovorí dostatočne príhoda, ktorú mi pred dvadsiatimi piatimi rokmi hovoril pán docent Miro Bazány. Ako expert UNESCO bol raz vyslaný do jednej stredoafrickej republiky, odkiaľ šli správy, že v školstve sa vykazuje veľa „čiernych duší“ – učiteľov, na ktorých čerpali finančné zdroje. Prijali ho na

ministerstve a na druhý deň sa vybral do jednej z osád urobiť kontrolu. Po viachodinovej ceste zastavil so služobným džípom medzi chatrčami. Náčelník ho srdečne privítal a vybrali sa do školy. Po pár minútach boli na kraji osady v tieni stromov. Keď náčelník konečne zastal, slovenský expert UNESCO sa spýtal: A kde máte školu? Náčelník sa k nemu naklonil a prstom ukázal pred seba: Medzi týmto a týmto stromom...

Pravdaže, aj učители neboli vždy rovnako kvalitní a pracovití. Väčšinou síce boli múdri, ale svojich zverencov vychovávali a vzdelávali tak, že ne jeden chodil i s modrinami. Násilie sa síce trpelo, ale bohvieaké výsledky to vrah už vtedy neprinášalo. U prevažnej väčšiny „postihnutých“ vyvolávalo odpor k chodeniu do školy. A nielen to – nemali radi ani učiteľa, ani to, čo sa mali učiť.

(lupa)

